

dr. sc. Henrik-Riko Held*

MALA FIDES SUPERVENIENS (NON) NOCET KOD DOSJELOSTI U RIMSKO-KANONSKOJ PRAVNOJ TRADICIJI I SUVREMENIM PRAVNIM SUSTAVIMA

Autor analizira nastanak, razvoj i suvremenu primjenu načela vezanih uz utjecaj zle vjere, odnosno prestanka poštenja posjeda nastalih nakon početka posjedovanja, na dosjelost. Tako se najprije analiziraju nastanak i razvoj regule mala fides superveniens non nocet, vezane uz rimsko pravo, po kojoj naknadno stečena zla vjera ne smeta dosjedanju. Zatim se obrađuje regula mala fides superveniens nocet, čiji su nastanak i razvoj vezani uz kanonsko pravo i njegov utjecaj na svjetovne pravne sustave. Naposljetku se razrađuje stanje u suvremenim pravnim sustavima, počevši od najvažnijih europskih kodifikacija (njemačkog BGB-a i francuskog CC-a) do sustava na koje su oni utjecali. Načelno se utvrđuje snažan i neposredan utjecaj rimsko-kanonske pravne tradicije na suvremene pravne poretke u predmetnom kontekstu. Uglavnom na temelju različitih uređenja u BGB-u i CC-u, u ovom području ne postoji jedno-obraznost te se u suvremenim pravnim sustavima mogu naći obje regule. Međutim, povijest kodifikacije navedenih uređenja, razrađenost u povijesnoj primjeni te najnovije analize upućuju na optimalnost načelne regule mala fides superveniens nocet, nastale u okviru rimsko-kanonske pravne tradicije.

Ključne riječi: *mala fides superveniens, dosjelost, usucapio, praescriptio, rimsko-kanonska pravna tradicija.*

1. UVOD

Rimsko-kanonska pravna tradicija nastala je u suodnosu rimskog prava, posebno u njegovu razrađenom obliku u srednjovjekovnoj znanstvenoj obradi i naknadnoj primjeni, s kanonskim pravom. Općenito su se rimskim pravom u srednjovjekovlju podjednako s jedne strane bavili civilisti u svjetovnom kontekstu, a s druge kanonisti u kontekstu Katoličke Crkve i njezina prava.¹ No određene specifičnosti kanonskoga

* Dr. sc. Henrik-Riko Held, docent, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb): henrik.riko.held@pravo.hr
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6217-2655

¹ Općenito o relevantnosti rimskog prava za europske pravne sustave u srednjovjekovlju i poslije u Stein 2007. Opći pregled povijesti razvoja kanonskog prava može se naći u Musselli 2007, a pitanje

prava, ne nužno vezane uz rimsko pravo, ostvarile su važan utjecaj i u svjetovnom kontekstu. Gotovo da i nema područja u kojemu nije došlo do utjecaja kanonskog prava na svjetovne pravne sustave, povijesno dobrim dijelom utemeljene na recipiranome rimskom pravu. Svojevrsan pravni amalgam koji je tako nastao jedan je od ključnih temelja suvremenih europskih, a posredno i svjetskih pravnih sustava.²

Jedno je od područja uzajamnog utjecaja rimskog i kanonskog prava problematika dobre vjere (*bona fides*) kao pretpostavke dosjelogosti (*usucapio, praescriptio*). U osnovi je riječ o zahtjevu da dosjedatelj bude u dobroj vjeri što se tiče vlastitog posjeda stvari, što uz ispunjenje ostalih pretpostavki može dovesti do stjecanja vlasništva. U predmetnoj analizi ključno je da se u rimskom pravu načelno tražila *bona fides* samo pri stjecanju stvari koja se dosjeda, dok njezin naknadni gubitak nije smetao dosjedanju. Takvo je pravilo pregnantno izraženo u reguli *mala fides superveniens non nocet*. Rimsko pravo, što dakako uključuje i problematiku dosjelogosti, bilo je predmet srednjovjekovne obrade i u civilističkom i u kanonističkom okružju. No kanonisti su rano kao moralno problematično istaknuli traženje dobre vjere samo na početku dosjedanja, a ne i u njegovu naknadnom tijeku. Stoga je u kanonskom pravu razvijena regula *mala fides superveniens nocet*. Navedeno pravilo bilo je razmjerno brzo prihvaćeno i rašireno i u svjetovnom kontekstu te je svoj put našlo i do suvremenih pravnih uređenja, uključujući i hrvatsko pravo.

Cilj je ovoga rada analizirati nastanak i značenje obaju regula u rimsko-kanonskoj pravnoj tradiciji, odnosno civilističkoj i kanonističkoj obradi rimskog prava te primjeni koju je poznavalo *ius commune* kao i u suvremenim pravnim sustavima. Time se nadamo doprinijeti razjašnjavanju geneze i suvremene primjene pravnih načela koja su nastala i razvila se na sjecištu rimskog i kanonskog prava, odnosno unutar zajedničke rimsko-kanonske pravne tradicije kao jednog od temelja suvremenih europskih pravnih poredaka.

2. BONA FIDES KAO PRETPOSTAVKA DOSJELOSTI (USUCAPIO, PRAESCRIPTIO) U RIMSKOM PRAVU

Bona fides u rimskom pravu može se shvatiti kao opći standard ponašanja u pravnim odnosima, što bi bila objektivna dobra vjera koja ima važnost u obveznom pravu.³

važnosti rimskog prava u tom razvoju zasebno se analizira u: *Robleda*, 1971, 1–52. Više o kanonistima i civilistima u *Brundage* 2008; *Brundage* 2011, 316–333.

² Cf. o tome *Gibert* 1975. Za sustavnu analizu fenomena utjecaja kanonskog prava v. posebno seriju *Condorelli, Roumy, Schmoedel* (Hrsg.), (2009–2012) primjerice, u području građanskog i građanskog procesnog prava (1: *Zivil- und Zivilprozessrecht*, 2009), javnog prava (2: *Öffentliches Recht*, 2011), kaznenog i kaznenog procesnog prava (3: *Straf- und Strafprozessrecht*, 2012) itd.

³ Općenit zahtjev održavanja dobre vjere u različitim pravnim odnosima u rimskom pravu vezan je uz formularni postupak i sintagmu *oportere ex fide bona* koja se koristila u formulama. O tome v. još u

No postoji i takozvana subjektivna dobra vjera kao kriterij psihološkog, unutarnjeg stava prema određenoj pravno relevantnoj okolnosti, koja je bitna u stvarnopravnom kontekstu.⁴ Što se tiče dosjelnosti (*usucapio*), dobra vjera kao pretpostavka u razvijenom obliku postoji od 2. st. pr. Kr.⁵ Riječ je o osobnom uvjerenju dosjedatelja da je njegovo stjecanje vlasništva u skladu s pravom, odnosno da nema okolnosti koje bi spriječile stjecanje kao što bi bila činjenica da otuđivatelj nije vlasnik, da mu nedostaje poslovna sposobnost i sl.⁶ Dobra se vjera predmnijevala, što je izraženo poznatom regulom *bona fides praesumitur*⁷ te je protivnu tvrdnju trebalo dokazati. U svakom slučaju, uz ispunjenje ostalih pretpostavki, dakle ako je posjedovana stvar bila podobna za dosjelnost, uz pravni temelj posjedovanja (*titulus*) te posjedovanje u određenom trajanju moglo je doći do stjecanja vlasništva.⁸ *Bona fides* posjednika tražila se vezano i uz *longi temporis praescriptio* klasičnoga prava, kojom se posjedniku omogućavao prigovor protiv vlasničke tužbe.⁹ Osim toga, bila je pretpostavka kod svih oblika dosjelnosti u Justinijanovu pravu, dakle kod *usucapio*, *longi* i *longissimi temporis praescriptio*.¹⁰

U predmetnoj analizi najvažnije je da se kod dosjelnosti, načelno i općenito govoreći, *bona fides* tražila na početku dosjedanja, a ne i u njegovu naknadom tijeku.¹¹ Navedeno pravilo derivira se iz niza izvora, velikom većinom iz Justinijanove kodifikacije, ali u pravilu povezivih s klasičnim rimskim pravom¹² te su s njima u vezi glosatori i postglosatori razvili regulu *mala fides superveniens non nocet*.¹³ No u literaturi se problematizira apsolutna primjenjivost navedene regule u rimskom pravu.¹⁴ Tako se navodi da navedeno pravilo nije vrijedilo općenito u klasičnom pravu, već da je ključnu ulo-

starijoj literaturi Horvat 1939, 34 gdje je sustavno predočena sva relevantna onodobna literatura. Za recentniju analizu v. Facco 2013, 17–41, te nadovezanu raspravu u Karlović 2018, 465–496, sve s iscrpnim uputama na izvore i daljnju literaturu. Općenito o dobroj vjeri (*bona fides*) u rimskom pravu u Senn 1988, 129–133; Leonhard 1897, 694–697; Grosso 1959, 661–664; te o različitim pitanjima u tom kontekstu cf. Carofalo (ed.) 2003; *Aequitas und Bona Fides: Festgabe zum 70. Geburtstag von August Simonius*, herausgegeben von der juristischen Fakultät der Universität Basel. Helbing und Lichtenhan, Basel, 1955.; Lombardi 1961.

⁴ Leonhard, *op. cit.*, 695 sq.; Horvat, *op. cit.*, 2 sqq.; Grosso, *op. cit.*, 662 sq.

⁵ Kaser 1971, 423.

⁶ Kaser 1971, *op. cit.*, 422; Hausmaninger 1964, 7 sqq., s iscrpnim uputama na izvore i daljnju literaturu.

⁷ Cf. Petrak 2008, 3.

⁸ Kaser 1971, *op. cit.*, 418 sqq., uz iscrpne upute na izvore i daljnju literaturu.

⁹ *Ibid.*, 424.

¹⁰ Kaser 1975, 285 sqq. Iscrpnije o dosjelnosti u Justinijanovu pravu u Dondorp 2019, 43–67.

¹¹ Kaser 1971, *op. cit.*, 423; Hausmaninger, *op. cit.*, 81.

¹² Cf. Gai. Inst. 2, 43; D. 41, 1, 48, 1 (Paul. 7 ad Plaut.); D. 41, 3, 10pr. (Ulp. 16 ad ed.); D. 41, 3, 15, 2–3 (Paul. 15 ad Plaut.); D. 41, 3, 44, 2 (Pap. 23 Quaest.); D. 41, 4, 2pr. (Paul. 54 ad ed.); D. 41, 4, 7, 4 (Iul. 44 Dig.); D. 41, 10, 4pr. (Pomp. 32 ad Sab.).

¹³ Hausmaninger, *op. cit.*, 81.

¹⁴ U tom smislu Bonfante 1893, 321 sqq.; Riccobono 1948, 27 sqq.; Dennoyéz 1955, 50 sq.; Moscatti 1990, 327 sqq.

gu u njegovu uspostavljanju imao tek poznati pravnik 2. st. Julijan.¹⁵ Taj stav uglavnom je temeljen na tumačenju fragmenta D. 41, 10, 4 (Pomp. 23 ad Sab.), u kojem se problematizira stjecanje vlasništva na djetetu ropkinje u situaciji u kojoj je ropkinja bila stečena *in bona fide*, a naknadno se, tijekom roka dosjedanja, saznalo da je bila ukradena. U navedenom fragmentu Pomponije prenosi mišljenje Trebacija po kojemu naknadno saznanje ne smeta stjecanju. Međutim, on sam izražava nijansirani stav, po kojemu je bitno je li stjecatelj znao tko je vlasnik, odnosno ako je znao, je li ga mogao obavijestiti te je li ga obavijestio. Pomponije navodi da onaj tko je znao tko je vlasnik te ga je uz to mogao obavijestiti, ali to nije napravio, neće steći vlasništvo nad djetetom ropkinje dosjelošću jer je tu zapravo riječ o vicioznom posjedovanju (*clam*).¹⁶

Navodi se i kako navedeno pravilo nije vrijedilo što se tiče lukrativnih pravnih poslova, odnosno konkretno darovanja, što se zaključuje na temelju fragmenta D. 6, 2, 11, 3 (Ulp. 16 ad ed.).¹⁷ Osim što je taj stav općenito doveden u sumnju u literaturi¹⁸, Justinijan je konstitucijom C. 7, 31, 1, 3 cijelo pitanje zapravo napravio nepotrebnim. Naime, u navedenoj konstituciji izrijeком je navedeno da sljednikovo dosjedanje pokretnine neće biti onemogućeno okolnošću da je mogao znati da ona pripada nekome drugom, čak i ako ju je stekao lukrativnim titulom, pod uvjetom da je prednik imao *iustus titulus* posjedovanja.¹⁹ Naposljetku, relativiziranje regule *mala fides superveniens non nocet* u literaturi zapravo se odnosi općenito na pitanje poštenja posjeda, što može imati utjecaja na više područja, a ne samo dosjedanje. Tako se na temelju izvora može problematizirati u kojoj su mjeri početna *bona fides* i *mala fides superveniens* bile relevantne za naknadu plodova kod reivindikacije, dostupnost tužbe *actio Publicana*, dopustivost kondiciranja kod plaćanja neduga itd.²⁰

Međutim, što se tiče regule *mala fides superveniens non nocet* upravo kod dosjlosti, u osnovi nema većih zapreka zaključku da je ona u rimskom pravu bila načelno primjenjiva.²¹ Okolnost da nije nužno vrijedila i u svim drugim situacijama kod kojih se može pojaviti pitanje poštenja posjeda ne smeta tom zaključku kao ni moguća iznimka vezano uz lukrativne pravne poslove. Naposljetku, tvrdnja da se navedeno

¹⁵ Riccobono, *op. cit.*, 33 sqq.

¹⁶ Nismo skloni izvođenju općih zaključaka na temelju tog fragmenta jer se on izrijeком zapravo odnosi samo na stjecanje djeteta ropkinje (začetog tijekom posjedovanja ropkinje koje je započelo *in bona fide*) te se uopće ne referira na samu ropkinju kao predmet dosjedanja.

¹⁷ Dennoyez, *op. cit.*, 51; Moscati, *op. cit.*, 327; cf. i Kaser 1971, *op. cit.*, 423, bilj. 54. U navedenom fragmentu riječ je o ukradenoj ropkinji koja bude predana kao dar a da obdarenik nije znao da je ukradena te ona nakon toga zatrudni i rodi dijete. Ulpijan zatim navodi mišljenje Julijana po kojemu će obdarenik biti ovlašten na tužbu za povrat djeteta (*actio Publicana*), ali jedino ako je *bona fides*, odnosno izostanak saznanja da je ropkinja bila ukradena, postojala i u trenutku podnošenja tužbe.

¹⁸ Kaser 1971, *op. cit.* 423, bilj. 54.

¹⁹ Cf. Dennoyez, *op. cit.*, 51.

²⁰ Cf. Bonfante, *op. cit.*, 321 sqq.; Moscati, *op. cit.*, 327 sqq.

²¹ Cf. Dennoyez, *op. cit.*, 51; Kaser 1971, *op. cit.*, 423.

pravilo razvilo tek u 2. st. također ne mijenja ništa u predmetnoj analizi s obzirom na to da se njegovo važenje može načelno utvrditi za rimsko pravo kao cjelinu, odnosno za njegovo uobličjenje u Justinijanovoj kodifikaciji. U krajnjoj liniji, upravo je uređenje dosjelosti kako ga je kodificirao Justinijan bilo predmet njegove daljnje obrade i recepcije, što je predmet analize koja slijedi.

3. CIVILISTI, KANONISTI I *IUS COMMUNE*

Općenito govoreći, rimsko uređenje dosjelosti, uključujući i problematiku dobre vjere, bilo je predmet srednjovjekovne obrade i recepcije. Tako su se pretpostavke za redovitu dosjelost sistematizirale u poznati srednjovjekovni heksametar *res habilis, titulus, fides, possessio, tempus*.²² U kanonskom pravu u početku je postojao ukorak isti pristup.²³ Tako je u kanonskopravnoj zbirci *Decretum Gratiani* iz 12. st., vezano uz pretpostavku dobre vjere kod dosjelosti, u *Decreti pars secunda, causa XVI, quaestio III, c. XV* izrijekom potvrđeno da je ona potrebna samo na početku posjedovanja.²⁴

Međutim, već dekretal *Vigilanti*, također iz 12. st. i pripisan papi Aleksandru III., u *Liber extra lib. II, tit. XXVI, c. 5* problematizira navedeno pravilo u kontekstu prigovora dugogodišnjeg posjednika protiv tužbe koju bi protiv njega podnijela crkvena pravna osoba. Na temelju toga dekretala tako se za dopuštanje navedenog prigovora tražilo kontinuirano postojanje dobre vjere u cijelom tijeku roka.²⁵ Uz to, tijekom 12. st. kanonisti su razradili pristup po kojemu bi svjesno zadržanje tuđe stvari bilo grijeh, tj. kršenje sedme Božje zapovijedi (*non furtum facies*), što se dijelom temeljilo i na učenju sv. Augustina.²⁶ Naposlijetku je na Četvrtom Lateranskom saboru 1215. proglašena poznata konstitucija *Quoniam omne*, u kojoj se o tom pitanju navodi sljedeće:

*Quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, synodali iudicio diffinimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio tam canonica quam civilis, cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum quae absque mortali peccato non potest observare. Unde oportet ut qui praescribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae.*²⁷

²² V. o tome, primjerice, Petrak 2010, 3; Schrage 2013, 341–355; Petrak 2016, 3.

²³ Kapitalno je djelo o razvoju pretpostavke dobre vjere kod kanonskopravne dosjelosti (*praescriptio*) Ruffini 1892. Za novije prikaze v. Urquiri 1953, 89–119; Scavo Lombardo 1959, 664–677; Dondorp 2016, 99–122; Dondorp 2019, Prescription and Limitation in Medieval Canon Law, 102 sqq.

²⁴ Cf. o tomu Ruffini, *op. cit.*, 18 sqq.; Riccobono, *op. cit.*, 28.

²⁵ Ruffini, *op. cit.*, 70 sqq.; Dondorp 2016, *op. cit.* 102; Dondorp 2019 Prescription and Limitation in Medieval Canon Law, *op. cit.* 103 sq.

²⁶ Ruffini, *op. cit.*, 80 sqq.; Dondorp 2016, *op. cit.* 100 sqq.; Riccobono, *op. cit.*, 28 sq.

²⁷ *Liber extra lib. II, tit. XXVI, cap. XX*. U prijevodu: S obzirom na to da je sve što ne dolazi od vjere grijeh, sinodalnom odlukom odredili smo da bez dobre vjere ne vrijedi ni kanonska ni civilna dosjelost jer općenito svi zakoni i običaji koji se ne mogu poštovati bez smrtnoga grijeha moraju biti derogirani. Onaj koji dosjeda ni u kojem trenutku ne smije imati svijest da je stvar tuđa.

Sadržajno, dakle, riječ je o pravilu koje bi se moglo sažeti riječima *mala fides superveniens nocet* i koje je kao takvo dijametralno suprotno onomu obrazloženom prije u tekstu. Takvo uređenje pretpostavke dobre vjere zadržano je u daljnjem razvoju kanonskoga prava te postoji i u njegovu suvremenom uređenju.²⁸

Inače, u jednom rukopisu iz 12. st., pretpostavlja se iz vremena zbirke *Decretum Gratiani*, pronađen je tekst u kojem se nalazi i razrada pitanja dosjelogosti s naknadno stečenom zlom vjerom.²⁹ Tu se pod naslovom *De actione usucapti* navodi kako po nekima *mala fides superveniens* smeta dosjedanju, a po nekima ne. U razrješavanju dileme ističe se zaključak kako znanje da je stvar tuđa neće smetati dosjedanju kad postoji volja predaje vlasniku ako se on pronađe, a u protivnom slučaju hoće jer tada može biti riječ o svojevrsnoj utaji ili krađi. Iz toga se može vidjeti da je navedeni stav temeljen na spomenutom fragmentu D. 41, 10, 4 (Pomp. 23 ad Sab.). U literaturi se navodi da postojanje tog rukopisa upućuje na svojevrsan kontinuitet koncepta da *mala fides superveniens* može smetati dosjedanju od rimskog prava nadalje.³⁰

No ipak se konstitucija *Quoniam omne* svakako može smatrati ključnim trenutkom u vezi s važenjem i primjenom regule *mala fides superveniens nocet*. Naime, tom konstitucijom došlo je do apsolutnog odbacivanja mogućnosti da se dopusti dosjedanje ako postoji zla vjera nastala nakon stjecanja posjeda. Pritom je proglašena na općem crkvenom saboru, bila je utemeljena na razrađenom moralnom nauku te se izrijeckom referirala na svaki oblik dosjelogosti ne samo u kanonskom nego i u svjetovnom pravu.³¹ Jasno je da je kao takvo to pravilo moralo ostaviti traga i u svjetovnom pravnom kontekstu.

U tom se području u početku isticalo opće pravilo derivirano iz rimskog uređenja, pa tako poznati glosator Accursius (cca 1182. – 1263.) u komentaru fragmenta D. 41, 1, 48 (Paulus 7 ad Plaut.) navodi sljedeće načelno pravilo: *non impedit mala fides superueniens usucapionem*.³² No već Bartolus de Sassoferrato (cca 1313. – 1357.) ističe razliku između svjetovnog i kanonskog uređenja navodeći: (...) *de iure civili superveniens mala fides simpliciter numquam interruptit prescriptionem (...) De iure vero canonico superveniens mala fi-*

²⁸ V. kan. 198 Zakonika kanonskog prava iz 1983. (cf. kan. 1512 Kodeksa kanonskog prava iz 1917.) i kan. 1541 Zakonika kanona istočnih Crkava (cf. Chiappeta 2011, 263; De Paolis 2011, 165 sq.; Beal, Coriden, Green 2000, 231).

²⁹ Riccobono, *op. cit.*, 27 sq.; Di Marzo 1950, 89–90.

³⁰ Tako Riccobono, *op. cit.*, 28 sqq. Kako je već napomenuto u dijelu koji se bavi fragmentom D. 41, 10, 4 (Pomp. 23 ad Sab.), on se nije odnosio općenito na predmet posjedovanja, nego na njegov svojevrsni plod (bila je riječ o tuđoj ropkinji koja rodi dijete tijekom roka dosjedanja kod nevlasnika). Zbog toga nismo skloni izvlačenju dalekosežnijih zaključaka iz navedenog fragmenta vezano uz pravnu relevantnost naknadne zle vjere kod dosjedanja u rimskom pravu.

³¹ Cf. Dondorp 2016, *op. cit.*, 102; Moscati, *op. cit.*, 328, bilj. 27.

³² *Codex Ivris Civilis Iustiniani*, 3: *Digestum Nouum, Sev Pandectarvm Ivris Civilis Tomvs Tertivs: Ex Pandectis Florentinis quoad eius fieri potuit, repraesentatus*, 1627, 389. U prijevodu: Naknadna zla vjera ne sprječava dosjelogost.

des usucapionem vel prescriptionem interrumpit.³³ Pritom po njemu autoritet i primjenjivost kanonskog načela i u svjetovnom kontekstu proizlaze iz njegove moralne utemeljenosti, odnosno činjenice da bi njegovo nepoštivanje bilo grijeh. No po njemu je za prekid dosjivosti zbog utjecaja zle vjere bilo ključno je li dobra vjera neopozivo prestala ako u tijeku dosjedanja nastane *mala fides* te zatim prije isteka roka prestane.³⁴ Osim toga, u navedenom se razdoblju raspravljalo i o kategoriji između dobre i zle vjere, dakle o sumnji (*dubium*) posjednika o vlastitom posjedu. Utvrđeno je da ako ona nije postojala na početku posjedovanja, njezin nastanak tijekom roka posjedovanja ne smeta dosjedanju.³⁵ Može se istaknuti i rasprava o različitim pravilima za razne oblike dosjivosti pa tako, primjerice, Hugo Donellus (1527. – 1591.) navodi da *mala fides superveniens* onemogućuje dosjedanje pokretnina, ali ne i nekretnina (*Mala fides superveniens interrumpit usucapionem rei mobilis, non immobilis*).³⁶

Općenito bi se moglo reći da se kanonski stav vezano uz utjecaj naknadno stečene zle vjere na dosjivost s vremenom širio i jačao svoj utjecaj te se pravilo *mala fides superveniens nocet* sve više smatralo sasvim primjenjivim i u kontekstu svjetovnog prava.³⁷ To potvrđuju mnogi pisci koji se ubrajaju u *usus modernus pandectarum*, koji se navodeći to načelo redovito osvrću na njegove temelje u kanonskom pravu i moralnu opravdanost.³⁸ Tako u 17. i 18. st. više autora navodi kako će naknadna zla vjera u načelu prekinuti tijek roka dosjivosti (*mala fides superveniens interrumpit possessionem/prescriptionem*).³⁹ Podjednak stav isticao se tijekom cijelog 19. st., s time da se navodilo da sama sumnja da je stvar tuđa nastala nakon stjecanja posjeda ne smeta dosjedanju. Takav stav može se povezati sa spomenutom kategorijom sumnje (*dubium*) o tome da stvar pripada drugomu, koju su obrađivali glosatori i koja ako nastane nakon početka dosjedanja neće dovesti do njegova prekidanja. Tu se mogu istaknuti, primjerice, Karl Georg von Wächter (1797. – 1880.) te Ludwig Arndts von Arnesberg (1803. – 1878.).⁴⁰ Navedeno je bilo potvrđeno i u sudskoj praksi.⁴¹

Osim razrade i primjene načela *mala fides superveniens nocet* koje je poznao *usus modernus pandectarum*, ono je postojalo i u dijelovima Francuske gdje se primjenjivalo takozvano *droit coutumier*.⁴² Navedena regula bila je razrađena i u teoriji, gdje

³³ *Comm. in D. 41, 3, 5, de usurpationibus et usucapionibus, 1. Naturaliter* (citirano prema Condorelli 2014, 516, bilj. 90).

³⁴ *Ibid.*; Woolf 2012, 82 sq.

³⁵ Cf. o tome Földi 2014, 319, bilj. 50.

³⁶ Cf. Hilligerus (ed.) 1840, 1091 sqq., 1158 sqq.

³⁷ Cf. razvoj prikazan u Hallebeek 2019, 243 sqq.

³⁸ Cf. analizu u Schermeier 2019, str. 316 sqq.

³⁹ Rhetius (ed.), 1840, 363 sqq.; Weiße 1810, 61 sq. Cf. i Müller, Glorius 1714, 19 sqq.

⁴⁰ Wächter 1871, 43 sqq.; Arnesberg 1874, 250 sqq. Cf. i Schröter 1840, 69 sq.; Weiske 1858, 433 sqq.; Holtzendorff 1875, 528 sqq.

⁴¹ Preusser 1872, 892 sq.

⁴² Levesque, Cloutier 2017, 810 sq.

se posebno treba istaknuti poznati Robert Joseph Pothier (1699. – 1772.).⁴³ Međutim, mora se napomenuti da je u određenim krugovima nastavilo vrijediti izvorno rimsko pravilo, *mala fides superveniens non nocet*. Tu su možda najvažniji bili kastiljski *Partidas* i takozvano *droit écrit* u južnim dijelovima Francuske.⁴⁴

No sve u svemu, moglo bi se reći da je kanonsko pravilo sažeto u reguli *mala fides superveniens nocet* u dobroj mjeri utjecalo na svjetovne pravne poretke i *ius commune* u cjelini. U tom procesu ključna je bila uloga Katoličke Crkve, s obzirom na to da se širenje navedenog načela ostvarilo ne samo akademskim raspravama, već po svemu sudeći zbog autoriteta općeg pravila s moralnim utemeljenjem, proglašenog na razini crkvenog sabora. U svakom slučaju, takva je bila situacija u teoriji i praksi kakvu su dočekale građanskopravne kodifikacije, što je tema koja se obrađuje u nastavku.

4. SUVREMENI PRAVNI SUSTAVI

U vezi sa suvremenim pravnim sustavima koji su na ovaj ili onaj način nadovezani na rimsko-kanonsku pravnu tradiciju u pogledu pretpostavke dobre vjere kod dosjelo-sti, ključna su uređenja u njemačkom i francuskom građanskom zakoniku (*Bürgerliches Gesetzbuch* iz 1900., dalje u tekstu: BGB i *Code civil* iz 1804., dalje u tekstu: CC).⁴⁵ Naime, ne samo što je riječ o ključnim i temeljnim pravnim propisima koji su rezultat višestoljetne razrade i recepcije rimskoga prava, već su oni u velikoj mjeri utjecali i na mnoge europske i svjetske pravne sustave.⁴⁶

Iako je riječ o kronološki novijoj kodifikaciji, u predmetnoj analizi na prvom mjestu spominjemo BGB. Naime, ta se kodifikacija izravno nadovezala na prethodno analizirani razvoj kakav je poznao *usus modernus pandectarum*. Tako se u razradi motiva za nacrt njemačkoga građanskog zakonika (*Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*) iz 1888. navodi kako je kanonsko pravo utjecalo na prodiranje regule *mala fides superveniens nocet* u onodobne pravne sustave.⁴⁷ Međutim, s osloncem na obrazloženi razvoj u njemačkoj pandektistici, zapravo se *mala fides superveniens* po tom shvaćanju odnosi samo na saznanje da je stvar tuđa, a ne i

⁴³ Siffrein, 1821, 365. Navedeno je dio traktata o dosjelo-sti (*Traité de la prescription qui résulte de la possession*). Više o pretpostavci dobre vjere kakvu je poznao francuski *ancien droit* u Deroussin 2019, 412 sqq.

⁴⁴ *Partidas* 3, 29, 12 (cf. Araneda 2004, 487 sq.). Za francusko pravo cf. Levesque, Cloutier, op. cit., 810 sq.

⁴⁵ Pročišćeni tekst BGB-a sa stanjem na dan 22. 12. 2020.: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> (4. 3. 2021.); pročišćeni tekst CC-a sa stanjem na dan 1. 1. 2021.: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/> (4. 3. 2021.).

⁴⁶ Općenito o utjecaju BGB-a, primjerice, Kramer 2000, 365–400; Mádl 2000, 526–532; Göranson 2000, 503–506; Georgiades 2000, 493–502; Darby 1999, 84–89, a o utjecaju CC-a Blanc-Jouvan 2004; Grimaldi 2003, 757–765; Mazeaud 1950, 757–765.

⁴⁷ *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich 3: Sachenrecht*. J. Gutten-tag, Berlin, 1888. 355.

na moguće neznanje o toj okolnosti zbog nepažnje. Kao opravdanje navedenog stava navodi se da nakon stjecanja u dobroj vjeri ne bi trebalo posjednika opterećivati stalnom pažnjom o tome pripada li stvar nekom drugom. Identično uređenje na kraju je i prihvaćeno, pa tako BGB danas sadržava § 937, koji uređuje dosjelost pokretne stvari⁴⁸ te u čijem se drugom stavku navodi da je isključena dosjelost ako dosjedatelj pri stjecanju posjeda nije u dobroj vjeri, odnosno ako naknadno sazna da mu vlasništvo ne pripada.⁴⁹ Drugim riječima, primjenjuje se regula *mala fides superveniens nocet*, samo što se razlikuje standard dobre vjere u početku te u naknadnom tijeku posjedovanja. Na početku je relevantno znanje ili mogućnost znanja, a naknadno samo saznanje, ali ne i njegova mogućnost. Navedeni stav potvrđuje suvremena literatura, pritom se izriječom pozivajući na utjecaj kanonskog prava.⁵⁰

Pod utjecajem kanonskog prava i razrade kakvu je poznao *usus modernus pandectarum* bio je i jedan raniji zakonik, austrijski *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* iz 1812. (dalje u tekstu: ABGB).⁵¹ Uz to je kod njega autentičnije prihvaćeno kanonsko načelo *mala fides superveniens nocet*, s obzirom na to da se § 1463 ABGB-a, koji traži pošten posjed za dosjelost iz § 1452, tumači na način da je u cijelom roku dosjelosti potrebno biti *in bona fide*. Pritom se poštenje odnosi na uvjerenje dosjedatelja da je on ovlašten na posjed te da njime ne vrijeđa tuđa prava, a gubi se ako sazna da postoje manjkavosti u njegovu ovlaštenju, odnosno ako sazna za okolnosti koje bi bile poticaj za sumnju u tom smislu.⁵² ABGB je kao Opći građanski zakonik vrijedio i na današnjem području RH⁵³ pa se tako u hrvatskoj teoriji s kraja 19. st. navedeno uređenje također izriječom dovodilo u vezu s kanonskim („kanoničkim“) pravom.⁵⁴ U socijalističkoj Jugoslaviji, u kojoj su pravila ABGB-a na određeni način nastavila vrijediti⁵⁵, također se uređenje dosjelosti i dobre vjere dovodilo u vezu s kanonskim pravom, odnosno regulom *mala fides superveniens nocet*.⁵⁶ Zakon o osnovnim vlasničkopravnim odnosima iz 1980.⁵⁷ u tom je području zapravo kodificirao pravo koje se već primjenjivalo te se *bona fides* kod dosjelosti nazivala savjesnošću posjeda, a tražila se u cijelom

⁴⁸ Dosjelost nekretnina, s obzirom na važnost zemljišnih knjiga za promet nekretninama u suvremenim pravnim sustavima, uređena je na drukčiji način u § 900 BGB-a.

⁴⁹ *Die Ersitzung ist ausgeschlossen, wenn der Erwerber bei dem Erwerb des Eigenbesitzes nicht in gutem Glauben ist oder wenn er später erfährt, dass ihm das Eigentum nicht zusteht.*

⁵⁰ Primjerice, *Wieling* 2006, 421 sqq., s uputama na daljnju literaturu.

⁵¹ Pročišćeni tekst ABGB-a sa stanjem na dan 2. 3. 2021.: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (4. 3. 2021.).

⁵² *Iro* 2016, 151.

⁵³ O tome *Vuković* 1961, 6.

⁵⁴ *Rušnov* 1891, 847.

⁵⁵ O tome općenito u *Klarić, Vedriš* 2006, 19; *Gavella* 1993, 355 sqq., a posebno u pogledu dosjelosti v. *Gavella* 1976, 242 sqq.

⁵⁶ *Spaić* 1957, 99; *Vizner* 1969, 36; *Gavella* 1976, op. cit., 247.

⁵⁷ Sl. l. SFRJ, br. 6/80, 36/90, NN, br. 53/91, 91/96.

tijeku dosjedanja.⁵⁸ Naposljetku, Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996.⁵⁹ također je prihvatio sustav temeljen na reguli *mala fides superveniens nocet* vezano uz poštenje posjeda kao pretpostavku dosjelosti.⁶⁰ Pritom, slično kao u BGB-u, na početku dosjedanja za poštenje posjeda traži se izostanak znanja ili mogućnosti znanja o nepripadanju posjeda, dok je u naknadnom tijeku bitan samo izostanak znanja.⁶¹ Kao dodatni istaknuti primjeri uređenja dosjelosti u kojima je prihvaćena regula *mala fides superveniens nocet* mogu se navesti i švicarsko⁶² te rusko pravo.⁶³

S druge strane, kao potpun konceptualni antipod navedenom uređenju nalazi se francusko pravo. Naime, art. 2275 CC-a, u izvornoj numeraciji art. 2269, uređujući desetogodišnju dosjelost nekretnina⁶⁴, izrijeком propisuje da je dovoljno da dobra vjera postoji samo na početku posjedovanja.⁶⁵ Takvo uređenje, koje postoji od početka važenja CC-a te se nije mijenjalo u njegovoj primjeni duljoj od 200 godina, može se činiti iznenađujućim. Kako je već napomenuto, regula *mala fides superveniens nocet* kod dosjelosti imala je raširenu primjenu u velikim dijelovima Francuske u okviru takozvanog *droit coutumier*, a uz to ga je zastupao i Pothier, koji je nedvojbeno imao iznimno snažan utjecaj na sadržaj i oblikovanje CC-a.⁶⁶ Osim toga, pri izradi CC-a kodifikaciju navedene regule kod dosjelosti izrijeком su tražili i prizivni sudovi

⁵⁸ V. čl. 28. i 72. navedenog zakona.

⁵⁹ NN, br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 90/10, 143/12, 152/14.

⁶⁰ V. čl. 159. u svezi s čl. 18. navedenog zakona.

⁶¹ Cavella et al. 2007, 221 sq. Kao opravdanje takva stava navodi se kako bi bilo „suviše tražiti od posjednika da i nakon što je već pošteno stekao, stalno preispituje svoju pravnu poziciju“ (*ibid.*, 222), što je objašnjenje sadržajno vrlo slično onomu koje je navedeno u razradi motiva za nacrt njemačkoga građanskog zakonika, kako se moglo vidjeti prije u tekstu. Inače, u hrvatskome pravnom poretku, zahvaljujući ugovorima između Svete Stolice i RH, što se tiče crkvenih pravnih osoba i njihove imovine postoji poseban pravni režim u pogledu dobre vjere (poštenja posjeda) kod dosjelosti. Naime, navedeni ugovori u određenim okolnostima dopuštaju primjenu nekih posebnosti kanonskoga prava, pa je tako kad crkvene pravne osobe stječu imovinu dosjelošću, odnosno kad se na isti način stječe njihova imovina, potrebno primijeniti kanonskopравни standard dobre vjere (*bona fides*). Taj standard, pak, izravno proistječući iz prije razrađenog razvoja kanonskog prava, ne pravi nikakvu razliku između početka i naknadnog tijeka posjedovanja. Više o tome u Held 2020, 755–781.

⁶² V. art. 661 i 728, st. 1. švicarskoga građanskog zakonika (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, pročišćeni tekst sa stanjem na dan 1. 1. 2021.: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/de (4. 3. 2021.)).

⁶³ V. čl. 234., st. 1. građanskog zakonika Ruske Federacije (Гражданский кодекс Российской Федерации, pročišćeni tekst sa stanjem na dan 8. 12. 2020.: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102033239> (4. 3. 2021.))

⁶⁴ Dosjelost (*prescription acquisitive*) općenito uređena je u art. 2258 sqq. CC-a te je, primjerice, vlasništvo nekretnine tim načinom moguće steći i bez dobre vjere, ali protekom roka od trideset godina (art. 2272 CC-a). Više o dosjelosti u suvremenome francuskom pravu, koje načelno slijedi izvorno uređenje iz CC-a, u Terré, Simler 2014, 343 sqq., 364 sqq., s uputama na daljnju literaturu i sudsku praksu.

⁶⁵ *Il suffit que la bonne foi ait existé au moment de l'acquisition.*

⁶⁶ O važnosti Pothiera za izradu CC-a, primjerice, Berman 1984, 626.

u Parizu i Bourgesu.⁶⁷ Službeno obrazloženje koje je sastavio jedan od autora CC-a, Félix-Julien-Jean Bigot de Préameneu, nije potpuno jasno, a uz to odaje dojam žaljenja što nije prihvaćeno kanonsko pravilo.⁶⁸ Naime, Bigot najprije obrazlaže izvorno rimsko pravilo po kojemu je bila potrebna *bona fides* samo na početku dosjedanja. Zatim navodi kako su u francuskom pravu dosjelosti u trajanju od deset, dvadeset i trideset godina nužne radi mira i javnog prosperiteta, a da je kraće vrijeme u prvim dvama oblicima naknađeno traženjem pretpostavki opravdanog temelja posjedovanja i dobre vjere. Nakon toga ističe kako su protek vremena bez vlasničkog zahtjeva i posjedovanje temelji navedenih oblika dosjelosti. Zatim prelazi na pitanje dobre vjere te ističe da su dosjedatelji koji naknadno steknu zlu vjeru osuđeni vlastitom savješću, da to ne može biti opravdano nikakvim motivom te da su u tom području religijski zakoni („*les lois religieuses*“) morali upotrijebiti svu svoju snagu kako bi spriječili zloupotrebe svjetovnog (civilnog) zakona. No na kraju navodi da je nužnost i korisnost dosjelosti ipak važnija od opasnosti zloupotrebe, da nisu mogli prihvatiti pravilo kanonskog prava jer bi bilo u suprotnosti s već prihvaćenim temeljnim pravilima (ne navodeći točno kojima) te da bi ono naposljetku moglo dovesti do opće proizvoljnosti i nekoherentnosti zakona.⁶⁹

To je obrazloženje u literaturi ocijenjeno kao neprecizno i zapetljano te u suprotnosti s autorovim uobičajenim jasnim i jednostavnim stilom.⁷⁰ Što se tiče prigovora o neusklađenosti s određenim temeljnim pravilima, koje se u biti svodi na nomotehničku izliku⁷¹, može se navesti da je u jednom dijelu kontradiktorno. Naime, regula *mala fides superveniens nocet* zapravo jest bila prihvaćena u CC-u vezano uz odredbu art. 550. Tu se općenito uređuje pitanje kad je posjed u dobroj vjeri (*bonne foi*) te se navodi da će dobra vjera prestati naknadnim saznanjem o manjkavostima posjeda.⁷² U tom smislu zapravo bi se odredba art. 2275 (izvorno art. 2269 CC-a) mogla smatrati suprotstavljenom općem pravilu o tome kada je posjed u dobroj vjeri. Osim toga, na korištenu izliku u službenom obrazloženju da bi unošenje kanonske regule u krajnjoj liniji moglo dovesti do proizvoljnosti i nekoherentnosti odgovoreno je da je zapravo proizvoljno i nekoherentno najprije temeljiti kraće rokove dosjelosti na određenim pretpostavkama (poput dobre vjere), a onda od njih odustati uz zadržavanje rokova.⁷³ Općenito je navedena odredba, kao odustanak od regule *mala fides superveniens*

⁶⁷ Troplong 1843, 516.

⁶⁸ Cf. *ibid.*

⁶⁹ Fenet (ed.) 1827, 593 sq.

⁷⁰ Troplong, *op. cit.*, 516.

⁷¹ Cf. Moscati, *op. cit.*, 330, bilj. 35.

⁷² (1) *Le possesseur est de bonne foi quand il possède comme propriétaire, en vertu d'un titre translatif de propriété dont il ignore les vices.* (2) *Il cesse d'être de bonne foi du moment où ces vices lui sont connus.* Cf. Moscati, *op. cit.*, 330.

⁷³ Cf. Baudry-Lacantinerie, Tissier 1895, 409.

nocet, bila žestoko kritizirana i nakon donošenja CC-a.⁷⁴ U literaturi se uspostavljeni standard dobre vjere kod dosjelnosti nazvao i *bonne foi de pharisien* (farizejska dobra vjera).⁷⁵

Po dostupnim izvorima nije do kraja jasno zašto je prihvaćeno navedeno rješenje. Ono se može opravdati povratkom na izvorno rimsko uređenje na temelju svojevrstne tradicije koju je poznavalo *droit écrit*. Međutim, analizirane okolnosti donošenja navedene odredbe daju naslutiti moguće neizrečene razloge u pozadini neprihvaćanja regule *mala fides superveniens nocet*. Riječ je o nagađanju, ali nije nezamislivo da navedena regula nije prihvaćena zbog svoje vezanosti uz kanonsko pravo koje je kao religijski pravni sustav općenito i načelno bilo neprihvatljivo sekularističkim shvaćanjima proizišlima iz Francuske revolucije, djelomično relevantnima i kod donošenja CC-a.⁷⁶

U svakom slučaju, na temelju sasvim nesporne važnosti CC-a i njegova utjecaja na brojne pravne sustave diljem svijeta spomenutog prije, raširena je bila i navedena odredba. Zapravo, ona se može pronaći u svim kodifikacijama „francuske derivacije“, s važnom iznimkom španjolskoga građanskog zakonika.⁷⁷ Naime, pod izravnim utjecajem kanonskog prava⁷⁸ u španjolskom je pravu utvrđeno da prestanak dobre vjere (*buena fe*) saznanjem okolnosti koje upućuju na manjkavosti posjeda onemogućuje stjecanje vlasništva dosjelošću.⁷⁹ Španjolski primjer relevantan je ne samo jer odudara od francuskog CC-a koji mu je inače u bitnome bio temelj, nego zato što odudara i od uređenja u kastiljskom *Partidas* spomenutog prije, koje je bilo usklađeno s rimskim pravom te je stoga utjecaj kanonskog prava na španjolsko dojmljiviji.

⁷⁴ Cf. *Troplong*, *op. cit.*, 516; *Baudry-Lacantinerie*, *Tissier*, *op. cit.*, 408 sq.; *Moscato*, *op. cit.*, 330, bilj. 36 i 37.

⁷⁵ Cf. *Moscato*, *op. cit.*, 330.

⁷⁶ O tome više u *Berman*, *op. cit.*, i *Batiza* 1984, 675–682. Valja napomenuti kako je CC, među ostalim, dijelom i proizvod pokušaja ujedinjavanja različitih tradicija u francuskom pravu (*droit coutumier* i *droit écrit*) (cf. *Batiza*, *op. cit.*, str. 681), pa bi i ovdje analizirana odredba mogla biti posljedica određenih kompromisa s tim u vezi.

⁷⁷ *Mozos* 1988, 358. Za primjer v. art. 1147 u svezi s art. 1153 i 1159 talijanskoga građanskog zakonika (*Codice civile*, pročišćeni tekst sa stanjem na dan 20. 11. 2020.: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile> (4. 3. 2021.)). Nizozemska, na čiji su građanski zakonik u suvremenom obliku inače utjecali, među ostalim, i CC i BGB, također je prihvatila francusko rješenje (v. art. 3:118 u svezi s art. 3:99 sqq. nizozemskoga građanskog zakonika (*Burgerlijk Wetboek*, pročišćeni tekst relevantnog dijela sa stanjem na dan 1. 1. 2020.: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005291/2020-01-01> (4. 3. 2021.)), cf. *Hoops* 2018, 186). Kao primjer „transatlantske recepcije“ francuskog predloška može se navesti pravo Québeca, pa tako v. art. 2920 kvebečkoga građanskog zakonika (*Code civil du Québec*, pročišćeni tekst sa stanjem na dan 20. 10. 2020.: <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/CCQ-1991> (4. 3. 2021.)), i Louisiane, za koju v. art. 3482 lujzijanskoga građanskog zakonika (*Louisiana Civil Code*, pročišćeni tekst: <https://lcco.law.lsu.edu/> (4. 3. 2021.)).

⁷⁸ *Mozos* 1988, *op. cit.*, 358 sqq.; *Mozos* 1965, 117 sqq.

⁷⁹ V. art. 435 u svezi s art. 1951 španjolskoga građanskog zakonika (*Código Civil*, pročišćeni tekst sa stanjem na dan 4. 8. 2018.: <https://www.boe.es/eli/es/rd/1889/07/24/1/con> (4. 3. 2021.)). Više o tome općenito u *Mozos* 1965, *op. cit.*, 229 sqq.

U kontekstu navedenih zakonodavnih obrata kao relevantan javlja se i primjer čileanskoga građanskog zakonika. Naime, on je izvorno slijedio francuski CC i u osnovi je bila prihvaćena regula *mala fides superveniens non nocet*. No u reformi tog zakonika iz 1853. pod utjecajem kanonskog prava tražila se izmjena navedenog pravila. Na posljedku je, među ostalim i zbog argumenata sudaca prizivnog suda (*Corte de Apelaciones de La Serena*) i njihovim pozivanjem na rimsko pravo i *Partidas*, ipak zadržano izvorno uređenje.⁸⁰

No što se tiče nekih najnovijih reformskih i harmonizacijskih projekata u navedenom području, može se primijetiti suprotan trend. Tako se, primjerice, u nacrtu škotskog zakona o navedenoj materiji (*Prescription and Title to Moveable Property Bill*) iz 2012. kao promjenu vezano uz dosjelost pokretnina predlaže uvođenje pretpostavke dobre vjere (*good faith*) tijekom cijeloga predviđenog roka. Pritom se priznaje različitost takva pravila u odnosu na rimsko pravo, ali se ističe kako bi novo pravilo bilo u skladu sa škotskom tradicijom snažnije zaštite vlasništva.⁸¹ Osim toga, *Draft Common Frame of Reference* iz 2008., poznati pokušaj harmonizacije privatnopravnih poredaka EU-a, također je kod dosjelosti (*acquisition of ownership by continuous possession*) predvidio pretpostavku dobre vjere (*good faith*) tijekom cijelog roka.⁸² U obrazloženju se navodi da u vezi s tim postoje razlike među europskim pravnim sustavima te da je navedeno rješenje prihvaćeno kao najprikladniji oblik balansiranja teških posljedica učinaka dosjelosti za (bivšeg) vlasnika te uvažavanja legitimnih interesa posjednika (dosjedatelja).⁸³

5. ZAKLJUČAK

Problematika naknadno stečene zle vjere kod dosjelosti, odnosno prestanka poštenja posjeda nakon početka i u tijeku trajanja dosjedanja, može se analizirati kroz prizmu regula koje uređuju navedeno pitanje. U tom se smislu regula *mala fides superveniens non nocet* može načelno vezati uz rimsko pravo. Kanonsko se pravo u vezi s tim pitanjem rano nadovezalo na moralni nauk Katoličke Crkve te je ustvrdilo da cijelim tijekom dosjelosti dosjedatelj mora biti *in bona fide*, ustanovivši tako regulu *mala fides superveniens nocet*. Zbog toga je u razdoblju glosatora i postglosatora, odnosno u formativnom razdoblju kanonskog prava, došlo do divergencije između kanonskog i izvornog rimskog uređenja dosjelosti. Kanonsko pravo u naknadnim je razdoblji-

⁸⁰ Iscrpno o tome u *Araneda, op. cit.*

⁸¹ Navedene izmjene još nisu nastupile, već su ostale na razini prijedloga i rasprave (*Campbell 2012, 428*). Inače u škotskom pravu dosjelosti uopće ne postoji pretpostavka dobre vjere (*good faith*) (cf. *ibid.*, 426 sq.). Općenito o dosjelosti u škotskom pravu u *Campbell 2014; Simpson 2009, 445–476*.

⁸² V. DCFR VIII.-4:101, (1), (a) (preuzeto iz: *Bar et al. (eds.) 2009*).

⁸³ *Bar et al., op. cit.*, 4183 sq. O tome, uz kritiku ponuđene argumentacije, u *Salomons 2013, 858 sq.*

ma svojim djelovanjem vrlo učinkovito, po svemu sudeći najviše zbog pozivanja na moralnu utemeljenost svoga stava, utjecalo na svjetovne pravne sustave. Zbog toga bi se moglo reći da je regula *mala fides superveniens nocet*, s određenim modifikacijama i varijacijama, bila dominantno načelo kod dosjelosti koje su primjenjivali *ius commune*, njemački *usus modernus pandectarum* i francusko *droit coutumier*. Međutim, postojale su i određene tradicije u kojima je postojao kontinuitet s izvornim rimskim uređenjem, pa je tako za kastiljski *Partidas* i francuski *droit écrit* kod dosjelosti vrijedila regula *mala fides superveniens non nocet*. Navedene razlike odrazile su se i u velikim građanskim kodifikacijama. U njemačkom BGB-u kodificirano je pandektističko uređenje. No u francuskom CC-u, u suprotnosti s uređenjem iz *droit coutumier* koje je zastupao i Pothier te uz onodobne i naknadne kritike, ipak je kodificirano izvorno rimsko načelo. Oba velika građanska zakonika, svaki u svojoj mjeri, dalje su utjecala na pravne poretke u Europi i svijetu. Takav pristup analizi tako daje prikaz nastanka i razvoja dvaju suprotstavljenih pravnih načela, proizišlih iz iste pravne tradicije te njihova izmjenjivanja i uzajamnog djelovanja koji traju i u suvremenom pravu.

No isti problem može se promatrati iz perspektive svrhe određenog pravila vezanog uz dobru vjeru kod dosjelosti. Dosjelost ima svoju funkciju u svakome pravnom poretku, uključujući rimsko pravo, srednjovjekovne pravne poretke, *ius commune* i suvremene pravne sustave. U osnovi, ustanovom dosjelosti potiču se vlasnici da vode brigu o svojoj imovini te da je ne zapuštaju, odnosno potiče se upotrebljavanje i korištenje imovine koja je već zapuštena. Na određeni način dosjelost ima i funkciju održavanja pravne sigurnosti s obzirom na to da odražava stav načelne vezanosti posjedovanja uz vlasništvo.⁸⁴ Zbog svega toga dosjelost ima svoju funkciju vezanu uz opći interes. U tom sklopu zakonodavcu je prepuštena procjena pod kojim će pretpostavkama dopustiti dosjedanje, odnosno kako će balansirati interese vlasnika, posjednika te opći interes. Rimsko je pravo, kao i u mnogim drugim područjima, bilo temelj za daljnji razvoj. Tako je, među ostalim, i okolnost dobre vjere (*bona fides*) vezane uz posjed u rimskom pravu uspostavljena kao relevantna okolnost kod dosjelosti, barem na njezinu početku. Već bi se to moglo smatrati relevantnim utjecajem moralnih shvaćanja na pravno područje. Na tim temeljima kanonsko pravo razvilo je regulu po kojoj je nužno da u cijelom tijeku dosjelosti postoji *bona fides* te bi se to moglo shvatiti kao sasvim prirodni daljnji razvoj u istom smjeru. Recentne tendencije u tom kontekstu promatraju problematiku dobre vjere kod dosjelosti kroz prizmu funkcionalnosti te se pritom opredjeljuju za postojanje dobre vjere u cijelom tijeku posjedovanja. U tom smislu, čak i kad bi se suvremeni razvoj barem teoretski apstrahirao od svojih rimsko-kanonskih temelja, ipak bi došao do istih rezultata koji bi na kraju odražavali uređenje nastalo u minulim tisućljećima.

⁸⁴ Više o tomu iz suvremene poredbenopravne perspektive u Hoops, Marais (eds.) 2019, 14 sqq. i u odgovarajućim poglavljima; cf. i Hoops 2018, op. cit.

LITERATURA

1. Aequitas und Bona Fides: *Festgabe zum 70. Geburtstag von August Simonius*, herausgegeben von der juristischen Fakultät der Universität Basel. Helbing und Lichtenhan, Basel, 1955.
2. Araneda, C. S. (2004). *Un influjo frustrado del derecho canónico en el Código civil de Chile: „mala fides superveniens nocet“*. *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, 26, str. 471–489.
3. Arnesberg, L. A. von (1874). *Lehrbuch der Pandekten*. J. G. Cotta'schen Buchhandlung, Stuttgart.
4. Bar, C. von et al. (eds.) (2009). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*. Dostupno na <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/DCFR.html> (4. 3. 2021.).
5. Batiza, R. (1984). *The French Revolution and Codification: Comment on the Enlightenment, the French Revolution, and the Napoleonic Codes*. *Valparaiso University Law Review*, 18 (3), str. 675–682.
6. Baudry-Lacantinerie, G.; Tissier, A. (1895). *Traité théorique et pratique de droit civil: de la prescription*, L. Larose, Paris.
7. Beal, J. P.; Coriden, J. A.; Green, T. J. (ed.) (2000). *New Commentary on the Code of Canon Law*. Paulist, New York.
8. Berman, H. (1984). *Law and belief in three revolutions*. *Valparaiso University Law Review*, 18 (3), str. 569–630.
9. Blanc-Jouvan, X. (2004). *Worldwide Influence of the French Civil Code of 1804, on the Occasion of its Bicentennial Celebration*. Cornell Law School Berger International Speaker Papers, paper 3, http://scholarship.law.cornell.edu/biss_papers/3 (4. 3. 2021.).
10. Bonfante, P. (1893). *La iusta causa dell'usucapione e il suo rapporto colla bona fides: Continuazione e fine*. *Rivista italiana per le scienze giuridiche*, 15 (1), str. 321–362.
11. Brundage, J. (2011). *Canonists versus civilians: The battle of the faculties*. *Jurist*, 71 (2), str. 316–333. <https://doi.org/10.1353/jur.2011.0001>.
12. Brundage, J. (2008). *The Medieval Origins of the Legal Profession*. The University of Chicago Press, Chicago.
13. Campbell, C. M. (2012). *Prescription and title to moveable property*. *Edinburgh Law Review*, 16 (3), str. 426–430.
14. Campbell, C. M. (2014). *Positive Prescription of Landownership in Scots Law: The Requirement for the written deed, with particular reference to the concepts of ex facie validity and hability*. The University of Edinburgh, Edinburgh (PhD thesis).
15. Chiappetta, L. (2011). *Il Codice di diritto canonico 1*. EDB, Bologna.
16. Condorelli, O. (2014). *Bartolo e il diritto canonico, u: Bartolo de Sassoferrato nel VII centenario della nascita: diritto, politica, società*. Fondazione Centro italiano di studi sull'alto medioevo, Spoleto, str. 463–557.
17. Condorelli, O.; Roumy, F.; Schmoeckel, M. (Hrsg.) (2009 – 2012). *Der Einfluss der Kanonistik auf die europäische Rechtskultur, Bd. 1-3*. Böhlau, Köln.
18. Darby, J. J. (1999). *The Influence of the German Civil Code on Law in the United States*. *Journal of South African Law* 1, str. 84–89.

19. Dennoyé, J. (1955). *La bonne foi dans l'usucapion en droit romain*, u: *Aequitas und Bona Fides: Festgabe zum 70. Geburtstag von August Simonius*, herausgegeben von der juristischen Fakultät der Universität Basel. Helbing und Lichtenhan, Basel, str. 41–52.
20. Deroussin, D. (2019). *Praescriptione Omnia Iura Tolluntur: Les Prescriptions dans l'Ancien Droit français*, u: Dondorp, H. et al. (eds.). *Limitation and Prescription: A Comparative Legal History*. Duncker & Humblot, Berlin, str. 363–420.
21. De Paolis, V. (2011). *I beni temporali della Chiesa*. EDB, Bologna.
22. Di Marzo, S. (1950). "Mala fides superveniens nocet". *Jus*, 1, str. 89–90.
23. Dondorp, H. (2016). *Bona fides praesumitur in classical Canon law*. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung, 102 (1), str. 99–122, <https://doi.org/10.7767/zrgka-2016-0107>.
24. Dondorp, H. (2019). *Limitation and Prescription in Justinian's Corpus Iuris Civilis*, u: Dondorp, H. et al. (eds.). *Limitation and Prescription: A Comparative Legal History*. Duncker & Humblot, Berlin, str. 43–67.
25. Dondorp, H. (2019). *Prescription and Limitation in Medieval Canon Law*, u: Dondorp, H. et al. (eds.). *Limitation and Prescription: A Comparative Legal History*. Duncker & Humblot, Berlin, str. 91–123.
26. Facco, J. H. (2013). *Oportere ex fide bona: una construcción decisiva de la jurisprudencia romana*. *Revista de Derecho Privado*, 24, str. 17–41.
27. Fenet, P. A. (ed.) (1827). *Recueil complet des travaux préparatoires du Code civil* 15. Rue Saint-André-des-Arcs, Paris.
28. Földi, A. (2014). *Traces of the dualist interpretation of good faith in the ius commune until the end of the sixteenth century*. *Fundamina*, 20 (1), str. 312–321.
29. Garofalo, L. (ed.) (2003). *Il ruolo della buona fede oggettiva nell'esperienza giuridica storica e contemporanea* 1-3. Cedam, Padova.
30. Gavella, N. (1993). *Građansko pravo u Hrvatskoj i kontinentalno-europski pravni krug – u povodu 140. godišnjice stupanja na snagu OZG u Hrvatskoj*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 43 (4), str. 335–375.
31. Gavella, N. (1976). *O dosjelošti kao ustanovi našeg pravnog uređenja*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 26 (3), str. 241–269.
32. Gavella, N. et al. (2007). *Stvarno pravo* 1. Narodne novine, Zagreb.
33. Georgiades, A. (2000). *Der Einfluß des deutschen BGB auf das griechische Zivilrecht*. *Archiv für die civilistische Praxis*, 200 (3-4), str. 493–502.
34. Gibert, R. (1975). *Elementos formativos del Derecho en Europa, germánico, romano, canónico*. Imprenta de Francisco Roman, Madrid.
35. Göranson, U. (2000). *Der Einfluß des BGB auf die Entwicklung des skandinavischen Privatrechts*. *Archiv für die civilistische Praxis*, 200 (3-4), str. 503–506.
36. Grimaldi, M. (2003). *L'exportation du Code civil*. *Pouvoirs*, 107, str. 80–96.
37. Grosso, G. (1959). *Buona fede: premesse romanistiche*, u: Moratti, C.; Pugliatti, S. (ed.). *Enciclopedia del diritto* 5. Giuffré, Milano, str. 661–664.

38. Hallebeek, J. (2019). *Early Modern Scholasticism on Acquisitive and Extinctive Prescription*, u: Dondorp, H. et al. (eds.). *Limitation and Prescription: A Comparative Legal History*. Duncker & Humblot, Berlin, str. 229–262.
39. Hausmaninger, H. (1964). *Die bona fides des Ersitzungsbesitzers im klassischen römischen Recht*. Herold, Wien.
40. Held, H.-R. (2020). *Bona fides (poštenje posjeda) kod zastare (praescriptio acquisitiva) i dosjelnosti (usucapio) – prilog raspravi o suodnosu kanonskog i hrvatskog prava*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 70 (6), str. 755–781.
41. Hilligerus, O. (ed.) (1840). *Hugonis Donelli opera omnia*, 1. Ad Signum Clivii, Florentiae.
42. Holtzendorff, F. von (1875). *Rechtslexikon 1*. Duncker & Humblot, Leipzig.
43. Hoops, B. (2018). *Legal Certainty is Yesterday's Justification for Acquisitions of Land by Prescription. What is Today's?*. *European Property Law Journal*, 7 (2), str. 182–208, <https://doi.org/10.1515/eplj-2018-0008>.
44. Hoops, B.; Marais, E. J. (eds.) (2019). *New Perspectives on Acquisitive Prescription*. Eleven, The Hague.
45. Horvat, M. (1939). *Bona fides u razvoju rimskoga obveznoga prava*. Nadbiskupska tiskara, Zagreb.
46. Iro, G. (2016). *Sachenrecht*. Springer, Wien.
47. Karlović, T. (2018). *Neka razmatranja o actio fiduciae (Cic. De off. 3,17,70)*. Zbornik PFZ, 67 (3-4), str. 465–496.
48. Kaser, M. (1971). *Das römische Privatrecht 1*. C. H. Beck, München.
49. Kaser, M. (1975). *Das römische Privatrecht 2*. C. H. Beck, München.
50. Klarić, P.; Vedriš, M. (2006). *Građansko pravo*. NN, Zagreb.
51. Kramer, E. A. (2000). *Der Einfluß des BGB auf das schweizerische und österreichische Privatrecht*. *Archiv für die civilistische Praxis*, 200 (3-4), str. 365–400.
52. Leonhard, R. (1897). *Bona fides*, u: Wissowa, G. (Hrsg.). *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Halbband 5*. J. B. Metzler, Stuttgart, str. 694–697.
53. Levesque, F.; Cloutier, M. (2017). *Lorsque le temps est l'ennemi de notre bien: les fondements et les origines de la prescription acquisitive en matière immobilière*. *Les Cahiers de droit*, 58 (4), str. 789–818.
54. Lombardi, L. (1961). *Dalla "fides" alla "bona fides"*. Giuffrè, Milano.
55. Mádl, F. (2000). *Der Einfluß des BGB auf die Entwicklung des ungarischen Privatrechts*. *Archiv für die civilistische Praxis*, 200 (3-4), str. 526–532.
56. Mazeaud, H. et al. (1950). *Le Code civil français et son influence en Europe*. *Revue internationale de droit comparé*, 2 (4), str. 757–765.
57. Moscati, E. (1990). *Mala fides superveniens non nocet? (per la rilettura di un dogma)*. *Rivista di Diritto Civile*, 36 (1), str. 323–338.
58. *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich 3: Sachenrecht*. J. Guttentag, Berlin, 1888.

59. Mozos, J. L. de los (1988). *Del aforismo 'mala fides superveniens nocet' a la 'bona fides' canonica*, u: Sánchez y Sánchez, J.; Aznar Gil, F. R. (ed.). *Estudios canonicos en homenaje al Profesor D. Lamberto de Echeverria*, Universidad Pontificia, Salamanca, str. 351–370.
60. Mozos, J. L. de los (1965). *El principio de la buena fe. Sus aplicaciones prácticas en el Derecho Civil Español*. Bosch, Barcelona.
61. Müller, P.; Glorius, J. C. (1714). *De mala fide superveniens*. Typis Pavli Ehrichii, Jenae.
62. Musselli, L. (2007). *Storia del diritto canonico*. Giappichelli, Torino.
63. Petrak, M. (2008). *Traditio iuridica: Bona fides praesumitur*. Informator, 56 (5646), str. 3.
64. Petrak, M. (2016). *Traditio iuridica: Res habilis, titulus, fides, possessio, tempus*. Informator, 64 (6425), str. 3.
65. Petrak, M. (2010). *Traditio iuridica: Usucapio*. Informator, 58 (5863), str. 3.
66. Preusser, A. J. F. (1872). *J. A. Seuffert's Archiv für Entscheidungen der obersten Gerichte in den deutschen Staaten* 26. R. Oldenbourg, München.
67. Rhetius, J. F. (ed.) (1840). *Johan. Friderici Rhetii dissertationum juridicarum francofurtensium*. Apud Josephum Gelli, Florentiae.
68. Riccobono, S. (1948). *Mala fides superveniens nocet. Prolegomena huius principii in iure romanorum*. Apollinaris, 21, str. 25–35.
69. Robleda, O. (1971). *El derecho romano en la Iglesia*, u: Navarette, U. (ed.). *Ius populi Dei* 1. Università Gregoriana, Roma, str. 1–52.
70. Ruffini, F. (1892). *La buona fede in materia di prescrizione: storia della teoria canonistica*. Fratelli Bocca, Torino.
71. Rušnov, A. (1891). *Tumač Obćemu austrijskomu gradjanskomu zakoniku, knjiga druga*. Lav. Hartman, Zagreb.
72. Salomons, A. (2013). *The Purpose and Coherence of the Rules on Good Faith Acquisition and Acquisitive Prescription in the Draft Common Frame of Reference: A Tale of Two Gatekeepers*. *European Review of Private Law*, 21 (3), str. 843–862, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1749484>.
73. Scavo Lombardo, L. (1959). *Buona fede (dir. can.)*, u: Moratti, C.; Pugliatti, S. (ed.). *Enciclopedia del diritto* 5. Giuffré, Milano, str. 664–677.
74. Schermeier, M. (2019). *Contemporary Use of Roman Rules: Prescription and Limitation in the Usus Modernus Pandectarum*, u: Dondorp, H. et al. (eds.). *Limitation and Prescription: A Comparative Legal History*. Duncker & Humblot, Berlin, str. 297–336.
75. Schrage, E. J. H. (2013). *Res habilis, titulus, fides, possessio, tempus. A medieval mnemonic hexameter?*, u: Sturm, F.; Thomas, P.; Otto, J. (ed.). *Liber amicorum Guido Tsuno*. Vico, Frankfurt am Main, str. 341–355.
76. Schröter, L. (1840). *Lehrbuch des Allgemeinen Landrechts* 1 (2). Carl Heymann, Berlin.
77. Senn, P. D. (1988). *Buona fede nel diritto romano*, u: Sacco, A. (ed.). *Digesto delle discipline privatistiche, sezione civile II*. UTET, Torino, str. 129–133.
78. Siffrein, M. (1821). *Ouvres de Pothier* 10. Rue Saint Jean de Beauvais, Paris.
79. Simpson, A. (2009). *Positive prescription of moveables in scots law*. *Edinburgh Law Review*, 13 (3), str. 445–476.

80. Spaić, V. (1957). *Osnovi građanskog prava 2: stvarno pravo*. Izdavačko preduzeće Veselin Mašleša, Sarajevo.
81. Stein, P. (2007). *Rimsko pravo i Europa*. Golden marketing, Zagreb.
82. Terré, F.; Simler, P. (2014). *Droit civil: les biens*. Dalloz, Paris.
83. Troplong, M. (1843). *Commentaire sur la prescription*. Meline, Cans et compagnie.
84. Urquiri, T. (1953). *Cuestiones canónicas alrededor de la buena fe necesaria para la prescripción*. *Revista Española de Derecho Canónico*, 8, (22), str. 89–119, <https://doi.org/10.36576/summa.4116>.
85. Vizner, B. (1969). *Građansko pravo u teoriji i praksi 3: stvarna prava*. Naklada pisca, Rijeka.
86. Vuković, M. (1961). *Pravila građanskih zakonika*. Školska knjiga, Zagreb.
87. Wächter, C. G. von (1871). *Die bona fides insbesondere bei der Ersitzung des Eigenthums*. Alexander Edelman, Leipzig.
88. Weiske, J. (1858). *Rechtslexikon für Juristen aller teutschen Staaten 12*. Otto Wigand, Leipzig.
89. Weiße, C. E. (1810). *De interitu iurivm per non vsvm*. Impressit Carolvs Tauschnitz, Lipsiae.
90. Wieling, H. J. (2006). *Sachenrecht 1*. Springer, Berlin.
91. Woolf, C. N. S. (2012). *Bartolus of Sassoferrato*. CUP, Cambridge.

Antički i srednjovjekovni izvori:

1. *Codex Iustinianus*. Preuzeto iz: Frier, B. W. (ed.) (2016). *The Codex of Justinian*, 1-3. CUP, Cambridge.
2. *Codex Ivris Civilis Ivstinianeae, 3: Digestum Nouum, Sev Pandectarvm Ivris Civilis Tomvs Tertivs: Ex Pandectis Florentinis quoad eius fieri potuit, repraesentatus*, Lyon, 1627. Dostupno na <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/justinian1627bd3> (4. 3. 2021.).
3. *Decretum Gratiani*. Preuzeto iz: Friedberg, E. (1879). *Decretum magistri Gratiani*. Bernhard Tauschnitz, Leipzig.
4. *Digesta seu Pandectae Iustiniani*. Preuzeto iz: Mommsen, T. et al. (eds.) (1985). *The Digest of Justinian*, 1-4. University of Philadelphia Press, Philadelphia.
5. *Liber extra (Liber extravagantium decretalium ili Decretales Gregorii IX)*. Preuzeto iz: Friedberg, E. (1881). *Liber extravagantium decretalium*. Bernhard Tauschnitz, Leipzig.
6. *Partidas*. Preuzeto iz: Lopez, G. (ed.) (1844). *Las siete Partidas del Sabio Rey d. Alonso el IX*, 2. Imprenta de Antonio Bergnes, Barcelona.

Propisi:

1. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (austrijski građanski zakonik, ABGB) sa stanjem na dan 3. ožujka 2021., <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (4. 3. 2021.)
2. *Bürgerliches Gesetzbuch* (njemački građanski zakonik, BGB) sa stanjem na dan 22. prosinca 2020., <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> (4. 3. 2021.)

3. *Burgerlijk Wetboek* (nizozemski građanski zakonik) sa stanjem na dan 1. siječnja 2020., <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005291/2020-01-01> (4. 3. 2021.)
4. *Code civil* (francuski građanski zakonik, CC) sa stanjem na dan 1. siječnja 2021., <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/> (4. 3. 2021.)
5. *Code civil du Québec* (kvebečki građanski zakonik) sa stanjem na dan 20. listopada 2020., <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/CCQ-1991> (4. 3. 2021.)
6. *Codice civile* (talijanski građanski zakonik) sa stanjem na dan 20. studenoga 2020., <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile> (4. 3. 2021.)
7. *Código Civil* (španjolski građanski zakonik) sa stanjem na dan 4. kolovoza 2018., [https://www.boe.es/eli/es/rd/1889/07/24/\(1\)/con](https://www.boe.es/eli/es/rd/1889/07/24/(1)/con) (4. 3. 2021.)
8. Kodeks kanonskog prava iz 1917. Preuzeto iz: *Codex Iuris Canonici fontium annotatione auctus MDCCCXVII* (Kodeks kanonskog prava s izvorima 1917.). Glas Koncila, Zagreb, 2007.
9. *Louisiana Civil Code* (lujzijanski građanski zakonik), <https://lcco.law.lsu.edu/> (4. 3. 2021.)
10. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch* (švicarski građanski zakonik) sa stanjem na dan 1. siječnja 2021., https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/de (4. 3. 2021.)
11. Zakon o osnovnim vlasničkopravnim odnosima (Sl. I. SFRJ, br. 6/80, 36/90, NN, br. 53/91, 91/96)
12. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN, br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 90/10, 143/12, 152/14)
13. Zakonik kanona istočnih Crkava. Preuzeto iz: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium fontium annotatione auctus* (Zakonik kanona istočnih Crkava s izvorima). Glas Koncila, Zagreb, 1996.
14. Zakonik kanonskog prava iz 1983. Preuzeto iz: *Codex Iuris Canonici fontium annotatione auctus* (Zakonik kanonskog prava s izvorima). Glas Koncila, Zagreb, 1996.
15. Гражданский кодекс Российской Федерации (građanski zakonik Ruske Federacije) sa stanjem na dan 8. prosinca 2020., <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102033239> (4. 3. 2021.)

Summary

MALA FIDES SUPERVENIENS (NON) NOCET IN ACQUISITIVE PRESCRIPTION IN ROMANO-CANONICAL LEGAL TRADITION AND CONTEMPORARY LEGAL SYSTEMS

The author analyses the origins, development and contemporary application of maxims associated with the influence of bad faith or mala fides occurring after acquiring possession on acquisitive prescription (adverse possession). The earliest origins and development of the maxim: Mala fides superveniens non nocet, which is associated with Roman law, are scrutinised. According to these, bad faith acquired after the beginning and in the course of acquisitive prescription did not hinder it. Afterwards, mala fides superveniens nocet, a completely differ-

ent maxim associated with canon law and its influence on the civilian (secular) legal systems is analysed. Finally, the situation in contemporary legal systems is investigated, including the most important civil codes (German BGB and French CC) and systems which were influenced by these codes. In principle, a strong direct influence of the Romano-canonical legal tradition on contemporary legal systems is recognized. Mainly due to different arrangements in BGB and CC, uniformity in this aspect does not exist, and both maxims may be found in contemporary legal systems. However, history of codification of the said maxims, the elaboration of their historical application and recent tendencies indicate the optimality of the general maxim mala fides superveniens nocet, developed within the framework of the Romano-canonical legal tradition.

Key words: *mala fides superveniens, acquisitive prescription, usucapio, praescriptio, Romano-canonical legal tradition.*

